

Tillsynsärende gällande rutiner vid misstänkt intoxication

Beslut

ÅMHH uppmärksamgör genom hälso- och sjukvårdslagen¹ 45c § med stöd av bestämmelserna i samma lag 15 § akutkliniken vid ÅHS att riktlinjerna för ambulanspersonalens omhändertagande av en berusad patient med risk för intoxication ska baseras på vetenskap och goda rutiner som fortlöpande utvecklas och kontrolleras.

ÅMHH uppmärksamgör med stöd av ovanstående lag akutkliniken vid ÅHS om bestämmelserna i patientlagen² 6 och 8 §§ att vården och behandlingen ska ges i samförstånd med patienten alternativt med patientens anhörig.

Ärende som behandlas

Ett klagomål är inlämnat till Ålands Landskapsregering (ÅLR) av anhörig till en patient som avlidit under omständigheter som uppstått i nära anslutning till prehospital ambulanssjukvård. Klagomålet innehåller i allt väsentligt frågeställningar som faller under ÅLR:s tillsynsområde dvs. frågor som berör den yrkesutbildade personalens agerande och ansvar i förhållandet till det ingripande som klagomålet gäller.

ÅLR överförde enligt överenskommelse med ÅMHH den 04.11.2021 till ÅMHH att utreda vilka rutiner och riktlinjer som ambulanssjukvården följer vid omhändertagande av patient med misstänkt intoxication/berusning. Landskapsregeringen har genom landskapsläkaren preciserat relevanta frågeställningar kring ÅHS:s rutiner i ljuset av det klagomål som inlämnats till landskapsregeringen. Utgående från detta ska ÅMHH utreda följande frågeställningar:

1. Vilka riktlinjer och rutiner för patient med intoxication har ansvarig läkare vid ÅHS akutmottagning utfärdat till ambulanssjukvården?
2. Vilka rutiner för dokumentation ska ambulanspersonalen följa vid beslut om fortsatt utredning av sjukvård vid ÅHS:s akutmottagning?
3. Hur har ambulanspersonalen tillgång till för uttryckningsärendet adekvat data ur patientens sjukvårdsjournal?

¹ Landskapslag (2011:114) om hälso- och sjukvård

² Lag (FFS 785/1992) om patientens ställning och rättigheter, antagen på Åland genom landskapslag (1993:61) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om patientens ställning och rättigheter.

4. Hur bereds anhöriga möjlighet att vid intoxicationstillfället tillföra adekvat information för bedömningen av patientens fortsatta behov av sjukvård?
5. Hur erbjuder ÅHS patientens anhöriga återkoppling/krishjälp då patienten avlidit i anslutning till prehospital ambulanssjukvård?

Inbegärda utlåtanden och utredningar

Landskapsläkaren vid ÅLR har begärt information av ÅHS i sin utredning av klagomålet. ÅHS har informerat landskapsläkaren om att det vid omhändertagandet av berusade personer i princip finns följande alternativ:

- a) Till akutsjukvård vid misstanke om svår intoxication, blandtoxikation eller komplicerade somatiska sjukdomar
- b) Till polisens tillnyktring om patienten är oförmögen att ta hand om sig själv, ordningsstörande eller i behov av regelbunden tillsyn då sådan inte kan ordnas i hemmet
- c) Till hemmet för tillnyktring under förutsättning att patientens anhörig eller annan person kan bistå med tillsyn
- d) Hem utan särskild övervakning om patienten uppvisar lindrigare berusning

Landskapsläkaren kunde konstatera att dessa principer dock inte återfinns i de skriftliga riktlinjer, *Behandlingsriktlinjer för ambulanssjukvården vid Mariehamns räddningsverk*, som har utarbetats av akutläkaren i samarbete med Mariehamns räddningsverk.

ÅMHM har den 24.11.2021 begärt att chefsläkaren vid Ålands hälso- och sjukvård (ÅHS) redogör för de av ÅHS utarbetade rutiner som ambulanspersonalen ska följa vid prehospital sjukvård. I ÅHS svar som inkommit till ÅMHM den 16.12.2021 svarar ÅHS chefsläkare indirekt på ÅMHM:s hörande genom en redogörelse skriven av ambulanssjukvårdens fältchef. Fältchefen har utarbetat sin redogörelse i samarbete med ansvarig läkare vid akutmottagningen. Fältchefen uppger som allmän information att akutens medicinskt ansvariga läkare och fältchefen håller månatliga möten i syfte att gå igenom och revidera behandlingsriktlinjer för ambulanssjukvården. I fältchefens redogörelse framkommer att under ledning av medicinsk personal från ÅHS har ambulanspersonalen en eller ett par utbildningsdagar per år exempelvis med teman som hjärt- och lungräddning eller medicinsk delegering av sjukvårdsåtgärder. Fältchefen är enligt egen utsago regelbundet inbjuden till olika klinikmöten som hålls internt inom ÅHS. Informationsutbytet sker enligt fältchefen dessutom dagligen genom den naturliga kontaktyta som finns mellan ambulanspersonal och personal på ÅHS:s akutavdelning.

Rutiner och riktlinjer för intoxication samt rådfrågan av anhöriga

Fältchefen redogör i sitt svar för de rutiner som ÅHS har gett ambulansverksamheten vid omhändertagandet av patienter med misstänkt intoxication. Det framkommer av fältchefens svar att en uttryckning till en olycksplats sker efter att ambulanscentralen vid mottaget alarmsamtal har gjort en

bedömning om ärendet är antingen på basnivå eller på vårdnivå. Personal på basnivå har en lägre utbildning exempelvis räddningsmannautbildning eller yrkesutbildning inom hälso- och sjukvård motsvarande närvårdare. Personal på vårdnivå har en yrkeshögskoleutbildning inom sjukvård exempelvis sjukskötare. Utgående från fältchefens svar bemannas ambulansen med ambulansvårdare vid uttryckning på basnivå som är den lägre prioriteringsnivån. Fältchefen uppger att om ärendet av ambulansverksamheten initialt prioriteras högre så skickas en ambulans med bemanning på vårdnivå till platsen för patientens undsättning. Patientens behov av vård bedöms enligt fältchefen av personal på basnivå utgående från rutiner om primärbedömning av intoxication. Dessa rutiner är utarbetade av fältchefsgruppen vid Mariehamns räddningsverk och godkända av medicinskt ansvarig läkare. Det framkommer vidare av fältchefens svar att basnivån inte har direkt tillgång till ÅHS:s patientjournaler. Fältchefen har enligt uppgiven fakta tillgång till journalsystemet via fältledningsenheten. Enligt fältchefen kan personal på basnivå dygnet runt kontakta sin jourhavande fältchef eller akutläkaren vid ÅHS om oklarheter uppstår vid bedömning av patient med intoxication. Personal på basnivå bedömer således själva om de ser behov av denna kontakt. Enligt fältchefens svar finns det inte instruktioner vid vilka omständigheter vid intoxication då basnivån ska ta kontakt med fältchef. Fältchefen uppger vidare i sitt svar att ambulanssjukvården endast kontaktar anhöriga om den berusade patienten är minderårig eller om patienten själv begär att anhöriga ska kontaktas.

Dokumentation

Fältchefen uppger att basnivån skriver sin dokumentation av patientanamnesen för hand på en blankett som utarbetats av Folkpensionsanstalten (FPA). Det huvudsakliga syftet med denna dokumentationsblankett är att fungera som uttryckningsuppdragets faktureringsunderlag och används generellt av ambulansverksamhet i hela Finland. Den dokumentation som görs på basnivå skannas av ÅHS:s arkivpersonal in i efterhand i patientens journal. Enligt fältchefens svar pågår ett projekt inom ÅHS för att digitalt utveckla prehospital dokumentation.

Stödsamtal för anhöriga

Fältchefen uppger att ambulanssjukvården svarar på anhörigas frågor i den utsträckning det handlar om de utryckningsåtgärder som utförts av personal på basnivå eller vårdnivå. Anhöriga till en patient som avlidit kan erbjudas samtal med fältchefen eller medicinskt ansvarig läkare på akutkliniken. Fältchefen uppger vidare att i sådant fall om patienten avlider efter att ambulansvården överlämnat patienten till annan myndighet så är det den myndigheten som ansvarar för att bemöta anhörigas frågor. Enligt fältchefen kan anhöriga utgående från det enskilda behovet erhålla stödsamtal vid hälsocentralens mental hälsamottagning, vid psykiatriska kliniken eller med sjukhusprästen vid ÅHS

Juridiska utgångspunkter

Den övergripande juridiska ramen utgår från landskapslag (ÅFS 2011:114) hälso- och sjukvård 15 § om bestämmelser för kvaliteten och patientsäkerheten. Hälso- och sjukvårdslagen stadgar i ovan nämnda paragraf att sjukvård ska basera sig på vetenskap och beprövad erfarenhet samt på god vårdpraxis och goda rutiner. Verksamheten ska vara högklassig och trygg och fullgöras på ett behörigt sätt. Vården ska ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. Verksamhetens kvalitet ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och kontrolleras.

Vidare stadgas i landskapsförordning³ (ÅFS 2014:10) om prehospital akutsjukvård punkt 9 bland annat att Ålands hälso- och sjukvård kontinuerligt ska utvärdera om den prehospitala akutsjukvården fungerar ändamålsenligt.

Enligt 8 § i patientlagen (FFS 785/1992) skall patienten bland annat beredas den vård som behövs för avvärjande av fara som hotar hans eller hennes liv eller hälsa även om patientens vilja på grund av medvetlöshet eller av någon annan orsak inte kan utredas.

Enligt 6 § i patientlagen (FFS785/1992) skall bland annat vården och behandlingen ges i samförstånd med patienten. Om patienten som uppnått myndighetsålder på grund av någon orsak inte kan fatta beslut om vården skall en nära anhörig eller annan närstående person höras om hurdan vård som bäst motsvarar patientens vilja före ett viktigt vårdbeslut tas. Om detta inte kan utredas skall patienten vårdas på ett sätt som kan anses vara förenligt med patientens bästa.

Enligt 10 § i lag⁴ (FFS 41/1986) om missbrukarvård kan bland annat en missbrukare oberoende av sin vilja förordnas till vård om det har visat sig omöjligt att ordna vård och omsorg för honom eller henne genom sådan service som bygger på frivillighet förutsatt att han till följd av sjukdom eller skada som han lider av eller genom sitt bruk av rusmedel omedelbart håller på att ådra sig, är i omedelbar livsfara eller håller på att ådra sig sådan allvarlig skada i fråga om sin hälsa som kräver brådskande vård.

Enligt 12 § 1 mom. i patientlagen (FFS 785/1992) skall en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården anteckna sådana uppgifter i journalhandlingar som behövs för att ordna, planera, tillhandahålla och följa upp vården och behandlingen av en patient.

³ Landskapsförordning (2014:10) om prehospital akutsjukvård

⁴ Lag (FFS 41/1986) om missbrukarvård, antagen på Åland genom Enligt 14 § i LL (2020:12) om socialvård är lagen om missbrukarvård (FFS 41/1986), med stöd av 71 § i självstyrelselagen (1991:71) för landskapet Åland, tillämplig i den lydelse lagen hade i riket den 31 december 1992 samt i sin i riket aktuella lydelse beträffande bestämmelser av riksbehörighetskaraktär.

Enligt 13 § 3 mom. punkt 2 i patientlagen (FFS 785/1992) får en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården utan hinder av paragrafens 2 mom. bland annat lämna uppgifter som är nödvändiga för ordnande av undersökning och vård av patient till verksamhetsenhet för hälso- och sjukvård om patienten inte kan ge sitt samtycke på grund av att han eller hon är medvetslös eller av någon annan därmed jämförbar orsak.

Enligt 44 § 2 mom. punkt 2 i hälso- och sjukvårdslagen (ÅFS 2011:114) avses med prehospital sjukvård att vid behov ordna kontakt till psykosocial stödverksamhet för en patient, hans eller hennes närstående eller andra som har del i händelsen.

ÅMHHM:s bedömning och motivering

Rutiner och riktlinjer för intoxication samt kontakt med anhöriga

Utgående från den information som kommit fram i utredningen har ambulansverksamheten goda rutiner för grundläggande livsuppehållande åtgärder samt regelbunden skolning i dessa färdigheter. Skolning och åtgärder inbegriper kontroll av andning, cirkulation och bedömning av andra uppenbart livshotande hälsohinder. Det har framkommit att de skriftliga riktlinjer som ÅHS utarbetat för ambulanssjukvården saknar direktiv för rådgivande kontakt och omhändertagande. Det framkommer däremot i ÅLR:s utredning att det finns fyra tillvägagångssätt som ambulanspersonal kan följa då beslut om vidare omhändertagande fattas. Det är dock oklart varför dessa fyra tillvägagångssätt inte återfinns i skriften *Behandlingsriktlinjer för ambulanssjukvården vid Mariehamns räddningsverk*.

Ur fältchefens svar framkommer att ambulanspersonal på basnivå inte har direkt tillgång till patientjournalens uppgifter om eventuella medicinska diagnoser och regelbunden medicinering samt kontaktuppgifter till patientens närmaste anhörig. Fältchefen uppger vidare att ambulanspersonal på basnivå själva är ålagda att bedöma huruvida konsultation till högre vårdansvariga är nödvändig. Enligt medicinsk utarbetade vårdföreskrifter kan bedömning av allvaret i patientens berusningsgrad utan tillgång till patientjournalen få allvarliga konsekvenser. Den alkoholmängd patienten intagit kan i kombination med patientens övriga medicinering eller med eventuell kronisk sjukdom negativt äventyra händelseförloppet och leda till andra medicinska påföljder (jmf. Vårdguiden 1177/intoxikation – alkohol). Det framkommer vidare ur fältchefens svar att patientens anhöriga endast kontaktas om patienten är minderårig eller om patienten själv begär att anhöriga ska kontaktas.

ÅMHHM saknar en förankring av patientens individuella persondata i de rutiner som ÅHS har utarbetat för omhändertagandet av patient med risk för intoxication. ÅMHHM finner att det är rimligt att anta att med tillgång till patientjournalen kunde ambulanspersonalen kontakta anhörig för att utreda om anhörig själv har

möjlighet att ta hand om patienten under hans eller hennes tillnyktring. Dessutom kunde basnivåns tillgång till patientjournalen underlätta ambulanspersonalens bedömning om det finns eventuell risk för intoxication ifall ambulanspersonalen har kännedom om patientens eventuella diagnoser och medicinering. ÅMHHM anser vidare att dessa åtgärdsalternativ är i linje med de principer ÅHS ovan har uppgett att ambulansvården ska följa då de bedömer omhändertagandet av berusad patient.

ÅMHHM anser det rimligt att personal både på basnivå och på vårdnivå inom enheten för prehospita sjukvård ges lika möjlighet att i sin primärbedömning av patient med berusning eller risk för intoxication avgöra eventuellt fortsatt behov av sjukvård. I enlighet med hälso- och sjukvårdslagen anser ÅMHHM att vård ska tillkomma varje patient villkorslöst oberoende de omständigheter som föranlett att patienten till följd av berusning har hamnat i ett hjälpbehövande tillstånd. Dessutom stadgar sjukvårdslagen att vården ska ges med respekt för den enskilda människans värdighet. Den enskilda människans värdighet har starkt stöd även i patientlagen och missbrukarlagen gällande rätten till vård vid livsfara eller tillstånd av hjälplöshet. ÅMHHM kan konstatera att bestämmelserna i patientlagen stadgar att en anhörig ska rådfrågas om patientens vård i det fall patienten själv inte kan höras i frågan. ÅMHHM konstaterar på denna punkt slutligen att ur ett patientperspektiv är direkt tillgång till data i patientjournalen en viktig del i patientsäkerheten när ambulanspersonal oberoende bas- eller vårdnivå tar beslut i hur en berusad patient med risk för intoxication ska omhändertas dels på akutplatsen dels i förlängningen. Med denna motivering och med stöd av ovan nämnda lagbestämmelser i hälso- och sjukvårdslagen och patientlagen tilldelar ÅMHHM akutkliniken vid ÅHS ett uppmärksamgörande på att rutinerna för ambulanspersonalens omhändertagande av en berusad patient med risk för intoxication ska basera sig på vetenskap och goda rutiner som fortlöpande utvecklas och kontrolleras. ÅMHHM uppmärksamgör även akutkliniken vid ÅHS om bestämmelserna i patientlagen att vården och behandlingen ska ges i samförstånd med patienten alternativt med patientens anhörig.

Dokumentation

Enheten för den prehospitala sjukvården dokumenterar sina iakttagelser och de uppgifter som framkommer i patientanamnesen på en blankett som inte är ämnad för detta syfte. Blanketten saknar dessutom direkt koppling till eventuellt befintlig patientjournal. Det framkommer inte varför denna blankett som i sig utgör ett betalningsunderlag för ärendet, är en i Finland allmänt vedertagen blankett för ambulanspersonalens dokumentation. Utgående från bestämmelserna i patientlagen har yrkesverksamma personer inom hälso- och sjukvården under ovanstående omständigheter oberoende bestämmelser om tystnadsplikt rätt att till varandra överföra uppgifter för ordnandet av undersökning och vård. Detta kräver inte samtycke av en patient som på grund av sitt tillstånd, i detta sammanhang berusning, är oförmögen att uttrycka sin vilja. De tekniska möjligheter som finns i ett modernt samhälle möjliggör säker och elektronisk uppkoppling också för

mobila vårdenheter. Utgående från detta resonemang anser ÅMHM att lagen inte förbjuder att ambulanspersonal antecknar upptagen anamnes elektroniskt direkt i befintlig eller tillfällig patientjournal. Eftersom fältchefen i sitt svar uppger att det i realtid pågår ett ÅHS-projekt som berör denna fråga och eftersom bestämmelser om datasäkerhet faller utanför myndighetens ansvarsområde lämnar ÅMHM ärendet på denna punkt utan vidare åtgärder.

Stödsamtal för anhöriga

Enligt fältchefens svar finns det inom ÅHS olika möjlighet till stödsamtal för anhöriga. Stödsamtal kan ges i nära anslutning till händelsen vid akutmottagningen och i serie vid hälsocentralen. Om anhöriga så önskar finns sjukhusprästen tillgänglig vardagar under kontorstid. Ifall händelseutvecklingen vid en prehospital akutinsats av någon orsak utmynnar i ett dödsfall så kan psykiatriska kliniken erbjuda anhöriga stödsamtal. ÅMHM kan således konstatera att det finns väl utvecklade rutiner inom ÅHS för att i olika former erbjuda anhöriga stödsamtal och bearbetning av de händelser som kan uppstå vid omhändertagandet av en patient med intoxication. ÅMHM kan slutligen konstatera att ÅHS på denna punkt uppfyller bestämmelserna i hälso- och sjukvårdslagen. På denna punkt föranleder ärendet inte ytterligare myndighetsåtgärder.

Besvär

I enlighet med 10 § i landskapslag om socialvårdens förvaltning och tillsyn kan inte ändring i detta beslut sökas genom besvär.

Beslutet justeras omedelbart.

För Ålands miljö- och hälsoskyddsmyndighet

Susanne Perander
Myndighetschef
Beslutande

Maria Erikson
Social- och hälsovårdsinspektör
Föredragande